

- ²⁸ Там само, арк. 25.
²⁹ Там само, спр. 6, арк. 35.
³⁰ Там само, спр. 5, арк. 24.
³¹ Там само, спр. 3, арк. 5.
³² Там само, арк. 9.
³³ Там само, арк. 11.
³⁴ Там само, спр. 6, арк. 33.
³⁵ Там само, спр. 5, арк. 25.

В статье проанализировано положение украинских эмигрантов-рабочих в Чехословакии на изломе 20–30-х гг. XX ст. Раскрыты создание и основные направления деятельности профессионально-классовой организации рабочих – Украинского Всеобщего Рабочего Союза.

Ключевые слова: украинская эмиграция, Чехословакия, Украинский Всеобщий Рабочий Союз, культурно-просветительская работа.

The article analyses the standing of Ukrainian working emigrants in Czechoslovakia at the turn of 20–30th years of the XXth century. Discloses creation and main directions of activity of professional and class workers organization – the Ukrainian All Professional Working Union.

Keywords: Ukrainian emigration, Czechoslovakia, the Ukrainian All Professional Working Union, cultural and educational work.

УДК 94 (477)

Галина РІККАРДІ

СТАНОВИЩЕ УКРАЇНСЬКОГО ШКІЛЬНИЦТВА У СХІДНІЙ ГАЛИЧИНІ 60-х рр. ХІХ – поч. ХХ ст.: СПРОБА ІСТОРИЧНОГО АНАЛІЗУ

У статті аналізується розвиток початкової і середньої освіти у Східній Галичині у 60-х рр. ХІХ – початку ХХ ст. Автор розкриває складнощі цього процесу, зокрема боротьбу українців з поляками за створення українськомовних шкіл та запровадження української мови в уже існуючих. Цьому сприяли виступи галицьких послів на сеймовому рівні, створення нових організацій і товариств, які реалізовували ці завдання.

Ключові слова: Галичина, Краєва шкільна рада, Австро-Угорщина, система освіти, українізація, польсько-українські взаємини.

Політичне і духовне встановлення нації неможливе без ґрунтовного вивчення її минулого, зокрема подій, що стосуються шкільництва і просвітницького руху. Звернення до мало-відомих сторінок історичного минулого дозволить знайти відповіді на важливі питання, які виникають у процесі розбудови української державності. Дослідження розвитку шкільної освіти в Галичині кінця ХІХ – поч. ХХ ст. в історичній ретроспективі, на наш погляд, належить до маловивчених сторінок історії краю.

Питання становлення і розвитку шкільництва в Галичині розглядаються у дослідженнях В. Бачинського, Л. Баїка, В. Вериги, М. Грушевського, В. Гнатюка, К. Левицького, К. Малицької, М. Сирника, І. Франка, А. Фікера та Я. Ясінчука.

Складні процеси у сфері шкільництва зумовлювались як політичним, так і соціально-економічним становищем Галичини у складі Габсбурської монархії. Галичина і Буковина, як відомо, перейшли до складу Австрійської монархії в кризовому, занедбаному стані як в економічному, так і в культурному вимірах. Тому австрійський уряд змушений був звернути серйозну увагу на становище шкільної справи, особливо на народне шкільництво в цьому регіоні. Середня освіта в Галичині знаходилась переважно в руках католицьких орденів – єзуїтського василіанського й піярського, які мали в Східній Галичині десяток середніх шкіл, де навчання велося латинською і польською мовами. Австрія перетворила їх на державні гімназії з німецькою мовою навчання. Тільки в 1815 р. почалося навчання польською мовою. Число се-

редніх шкіл почало поступово зростати. Важливими були заходи в галузі народного шкільництва. Вже у 1774 р. заведено три типи народних шкіл: 1) однокласові й парафіяльні, де заняття велося рідною мовою; 2) трикласові “тривіальні”; 3) чотирикласові “нормальні” з німецькою мовою викладання¹. Як рідна мова для навчання у школах використовувалась і українська, власне суміш церковно-слов'янської з українською вимовою. Однак навіть ці половинчасті заходи австрійських властей викликали незадоволення. Проти такої політики австрійського уряду різко виступили провідні польські кола, які мали на меті створити в Галичині базу для майбутнього відродження польської держави й агітували до реалізації цих заходів усе польське громадянство, налаштовуючи його проти українського народу².

З посиленням польського впливу в Галичині між українцями і поляками загострилося суспільно-політичне протистояння. Уже 1848 р. в Галичині адміністративна влада переходить до поляків. Цісарський намісник граф А. Голуховський, як виразник польських прагнень відповідно до політики Відня, отримав широке повноваження, включаючи і нагляд за дотриманням законів, становищем освіти і релігії в провінції³.

З 1849 р. в імперії Габсбургів почали домінувати реакційні сили. Відомо, що австрійський уряд за допомогою російських військ, направлених царем Миколою I, придушив революцію в Угорщині. Невдовзі конституцію 1848 р. було скасовано і уряд звернувся до попередньої системи управління. Проект австрійського уряду змусити українців використовувати латинський правопис збурило усе українське громадянство. Воно одностайно повстало проти цього нововведення на захист слов'янської азбуки, хоча суперечки про те, чи вживати “кирилицю”, чи “гражданку”, тривали й надалі. До значного політичного посилення польського впливу в Галичині дійшло 1867 р., коли Габсбурги, зазнавши поразки у війні з Пруссією, вирішили опертися на поляків як на більш консолідований культурний і політичний елемент. До того ж поляки були значно лояльніші до Відня з погляду на їх непримиренне становище супроти Росії після приборкання повстання 1863 р.

У 1866 р. польська сеймова більшість ухвалила закон про польську мову навчання у початкових і середніх школах, яка до того ж стала крайовою і урядовою. Ще 16 грудня 1865 р. граф А. Потоцький у ландтазі запропонував заснувати шкільну раду, яка б відала всіма шкільними справами в Галичині. На найближчій сесії ландтагу 17 листопада 1866 р. для обговорення цього питання було подано два проекти: перший – “Про заснування крайової шкільної ради”, другий – проект закону “Про викладання в народних і середніх школах”⁴. Після тривалих обговорень, які велися у ландтазі стосовно заснування шкільної ради, імператор 6 липня 1867 р. своїм рескриптом узаконив цю інстанцію. Проте з утворенням крайової ради дедалі більше загострювалася боротьба як і в українських школах, так і у ландтазі. Про цю інституцію висловився депутат галицького сейму І. Красицький так: “Вона не має довір'я в краю... не шанує права української національності... вживає всіх заходів, щоб український елемент як можна більше придушити і українську молодь полонізувати...”⁵. Якщо до створення крайової шкільної ради в Галичині було 1 293 українські школи, то тільки за один рік її діяльності кількість зменшилася на 572, а решту шкіл було закрито і полонізовано⁶. Врешті, 5 листопада 1868 р., було видано адміністративне розпорядження галицької шкільної ради про використання польської мови посадовими особами у справі шкільництва⁷.

Навіть у тих місцевостях, де не було польського населення, українські діти повинні були вивчати польську мову. Тож у багаточисленних громадах через фальсифікацію статистики в школах вводилась польська мова викладання⁸.

У 1869 р. австрійський уряд провів реформу початкової освіти, згідно з положеннями якої школи, що раніше підпорядковувалися церкві, переходили під нагляд світських властей. Цей закон проголошував обов'язкову освіту і вводив нову систему організації народних шкіл, які поділялися на 2 типи: елементарну і вищу народну школу. Термін навчання в елементарній школі тривав 6 років (з 6 до 12 років), а після її закінчення учні змушені були ще 2 роки навчатися на доповнюючих курсах у вечірній час 1–2 рази в тиждень. Ці школи залежно від кількості учнів могли бути одно-, дво- і трикласними і т. д. У вищій початковій школі приймалися діти з 10 років після закінчення 4 класів елементарної школи⁹. Навчання в початковій школі проводилося рідною мовою. Перед початковою школою, як наголошувалося в

законі, стояло завдання “озброїти учнів знанням і навиками, потрібними для подальшої освіти в житті, і створення основ для формування стійких людей і членів суспільства”. Учні мусили вивчати рідну і німецьку мови, арифметику з геометрією, мати загальні відомості з природознавства, фізики, географії, історії, малювання, співів, оволодіти азами гімнастики”.

Становище середніх шкіл видавалося таким. Спершу розвиток гімназій і реальних шкіл не брався урядом до уваги. Всі пропозиції і вимоги, які, імовірно, привели б до успіху гімназійної освіти, також не розглядалися, а обговорення цієї проблеми, як правило, тривало дуже довго¹⁰. Згодом учням, які закінчили 4 клас народної школи надавалася можливість записатися до середньої школи, яка своєю чергою поділялася на гімназії і реальні школи. Навчання в гімназіях тривало 8 років (8 класів) і давало право вступу до усіх вищих навчальних закладів. У гімназіях або латинських школах (вивчалася латинська і грецька мови) головна увага зосереджувалася на природничо-математичних науках¹¹. Крім того ставилося питання про здачу вступних іспитів до гімназій німецькою мовою. Щоправда, вирішальних змін протягом 1880-х рр. щодо реалізації цього плану не відбулося.

У Галичині (у Львові) тільки 1874 р. було відкрито першу українську гімназію, яка давала певний обсяг знань, необхідний для вступу в університет. У реальних школах, учні вивчали ті предмети, що і в гімназіях, лише замість латинської та грецької мов – французьку і малювання. До того ж навчання тривало 7 років. У гімназіях понад 35 відсотків навчального навантаження відводилося для вивчення класичних мов. Якщо врахувати польську та українську, то обсяг мовної підготовки збільшувався до 60–65% годин навчального плану. У реальних школах замість класичних мов глибше вивчали математику, природознавство, креслення, фізику та хімію¹². Ці навчальні заклади готували в основному вступників до технічних і сільськогосподарських вузів.

Згідно з розпорядженням шкільної ради від 29 липня 1872 р. усі школи в Галичині мали перевіряти окружні інспектори. Після відвідання шкіл вони виявляли, що діти не знають добре польської мови, і тому вирішили присвятити багато часу польським заняттям¹³. У багаточисленних громадах батьки відмовлялися відправляти дітей до школи і зверталися з проханнями до уряду запровадити навчання українською мовою. Однак усі ці прагнення нашоувалися на небажання властей проводити зміни.

Як правило, в українських округах комісія призначала окружними інспекторами поляків, категорично відкидаючи саме існування української мови¹⁴. Для розвитку українського національного шкільництва велике значення мало прийняття у 1872 р. нового закону про організацію, який санкціонував національну окремішність українських організацій, дозволяв відкриття приватних шкіл. Останній пункт стосувався насамперед професійного шкільництва, розвитку якого сприяли різні українські економічні і культурно-освітні установи. Становлення професійної освіти в Галичині було пов’язане з діяльністю заснованого у грудні 1868 р. товариства “Просвіта”, головною метою якого було поширення знань і освіти серед українського народу та піднесення його національної свідомості. Засоби розповсюдження знань були різноманітними – від курсів і лекцій до видання дешевих книжечок для селян. Крім того, були започатковані перші українські економічні установи-кооперативи, які займалися здебільшого виробництвом товарів повсякденного вжитку¹⁵.

Незважаючи на несприятливі колонізаційні умови, українське шкільництво розвивалося успішніше, аніж польське. Українська спільнота надавала більшого значення національній школі, ніж польська громада. Підтвердженням цього стало заснування реальної школи у Городку, учні якої мали змогу продовжувати навчання у Львівській вищій реальній школі. “Для цієї школи потрібно було мати 3 вчителів і кожному з них оплачувати 600 флоренів”. Такі зобов’язання прийняла Городоцька громада для утримання школи¹⁶.

У 1893 р. австрійський уряд провів реформу в галузі шкільної освіти, за якою початкові школи було поділено на 2 типи – міські і сільські. Атестат про закінчення сільської школи не давав права вступу до інших навчальних закладів. До міського типу належали 4-х, 5-ти, 6-ти і 7-класні школи в Галичині і горожанські школи на Закарпатті. Їхні програми забезпечували глибокі знання, давали можливість вивчати німецьку мову. У I–IV класах міських шкіл учні отримували знання для вступу до гімназій і реальних шкіл. Учні, що відчували фінансові

нестатки і не могли продовжувати навчання в середніх школах, закінчували 5 і 6 класи, або так звані виділові школи, і набували навиків праці в ремеслі і торгівлі¹⁷. Водночас до ремісничих майстерень не приймали учнів, які 6 років навчалися у сільській школі. Натомість свідоцтво про закінчення 4-річної міської школи давало право вступу до гімназій, реальних шкіл і навіть до учительських семінарій. Як наслідок цього дещо збільшилася кількість сільських дітей у міських школах. Однак вже у 1906 р. крайова шкільна рада своїм розпорядженням заборонила міським школам приймати сільських дітей до народних шкіл¹⁸.

Станом на 1896 р. народних шкіл у Галичині було 4 098, з них 2 070 українських, 1 095 польських, 92 українсько-польських і 31 школа з німецькою мовою викладання¹⁹. Разом з тим в українських школах діти вивчали польську мову, а в польських школах близько 20 тисяч польських дітей вивчали українську мову. На засіданні галицького сейму, 21 січня 1896 р., посол В. Барвінський так охарактеризував стан освіти в Галичині: «В середніх школах королівства Галичини і Володимирії уряд завів обов'язкове навчання 2 мов – української і польської. Проте крайова шкільна комісія настоювала на тому, що для викладання української мови не має достатньої кількості викладачів і тому українська мова не є обов'язковою»²⁰. Згодом сейм ухвалив, що в польських школах учні повинні вивчати українську мову, а в українських польську. Однак, оскільки уся шкільна освіта знаходилася в руках польської адміністрації, питання вивчення української мови в школах розвивалося вкрай повільно. Додамо, що нерідко в народних школах польських сіл розповсюджувався міський тип навчання. Водночас більшими правами користувалися громадські школи у порівнянні з приватними народними школами, передусім тому, що потрібні були шкільні підручники, а їх видавництвом займалася якраз крайова шкільна рада. В результаті цього підручниками забезпечувалися лише переважно польські школи, а українці нерідко самотужки їх укладали і видавали. Разом з тим зміст цих книг мав великий вплив на формування національної свідомості українців.

Пропонуємо офіційну статистику за 1911 р.²¹:

Міські школи				Загальні народні школи			
разом	німецьких	польських	українських	разом	німецьких	польських	українських
116	2	114	–	5 766	24	3 200	2 542

Особливо жорстку політику шкільна рада здійснювала щодо середніх шкіл. Польська адміністрація усвідомлювала, що збільшення українців у середніх школах сприятиме їх напливу до університету, а це могло перешкоджати здійсненню колонізаторських намірів і підривати польські впливи у Східній Галичині. У 1867 р. українці не мали жодної середньої школи, функціонували лише 4 середні класи в академічній гімназії у Львові. Водночас поляки мали 18 середніх шкіл. Унаслідок багаточисленних скарг вчителів та парламентаріїв австрійський уряд пішов на поступки і на початку 1875 р. в Галичині вже функціонувало 27 середніх шкіл, 21 гімназія і 6 реальних шкіл. З-поміж гімназій було 14 вищих, 3 вищі гімназії (між ними Золочівська мала тільки 2 класи), 3 гімназії реальні вищі і одна реальна нижча. Реальні школи діяли у Львові: 4 гімназії і одна реальна школа, в Кракові 2 гімназії і 1 реальна школа, в Тарнові 1 гімназія, в Коломиї 1 гімназія, в Перемишлі 1 гімназія, в Бродах 1 гімназія. У Станиславові функціонувала 1 гімназія і 1 реальна школа (на 18 626 чоловік), в Дрогобичі – 1 гімназія, в Самборі – 1 гімназія, в Стрию працювала 1 гімназія (нижча) і 1 реальна школа (вища). У Ярошіві функціонувала 1 реальна школа, в Новім Санчі, Ряшові, Бережанах, Бучачі, Бохні, Золочеві, Воловицях, Яслі також функціонувала лише 1 гімназія²². З 1875 до 1883 рр. сталися незначні зміни у статистиці галицьких середніх шкіл. Між гімназіями було 19 вищих і 2 нижчі, крім того працювало 4 вищі реальні гімназії.

Між тим, кількість польських середніх шкіл зростала з року в рік без будь-яких перешкод. Так у 1908 нараховувалося вже 40 гімназій і 6 філіалів, крім того працювало 11 реальних польських шкіл²³. 1912 р. одна українська середня школа в Галичині припадала на

520 000 українців, тоді як одна польська школа – на 52 000 поляків²⁴. В результаті українські середні школи були дуже переповнені і нерідко українська шкільна молодь змушена була відвідувати польські школи.

У 1892 р. в українській гімназії Львова навчалось 522 учні, а в наступному році це число збільшилось до 55, в Коломиї в 1904 навчалось 540 учнів, а в наступних роках – 660 учнів, у Тернополі здобував освіту 551 учень.

Українці спрямовували значні зусилля на відкриття українських середніх шкіл і нових філіалів. У 1907 р. в Галичині було 83 середні школи: 45 гімназій (з них 2 приватні), 11 реальних шкіл та 17 учительських семінарій. Щоправда, із 45 гімназій тальки в 5-х навчання велось українською мовою (в Перемишлі, Коломиї, Тернополі, Станиславові і Львові). У всіх інших гімназіях, як і в реальних школах, мовою викладання була польська. У цих гімназіях навчалось 27 013 учнів, серед яких було 5 685 українців (21,5 %), 5 597 євреїв, 22 німці і близько 15 500 поляків – майже втричі більше, аніж українців²⁵.

Дещо краще стояло питання в народних школах, які поділялися, своєю чергою, на сільські, маломістечкові та міські, залежно від кількості дітей, і нараховували від 1 до 4 класів. Найвищим типом народних шкіл були так звані виділові школи, в яких навчання тривало 3 роки, а саме в 5-х, 6-х і 7-х класах. Але вони функціонували лише в містах. На території Галичини, до слова, в 1907 р. нараховувалось 96 виділових шкіл: 2 з німецькою мовою, а 94 – з польською мовою навчання і жодної (!) з українською.

У 1904/1905 рр. на 6 240 громад коронного краю Галичини, 2 147 не мали шкіл узагалі. У 8 повітах більшість громад також не мали школи, при чому в Ліському повіті східної Лемківщини на 154 громади 115 – не мали шкіл взагалі. У 5 повітах Східної Галичини в 1900/1901 рр. до школи не ходило понад 40 відсотків дітей шкільного віку (в повіті Турка – 42,5%, в Косові – 43,8%, в Снятинському повіті 46,5% і т. д.)²⁶.

Такі були наслідки цілеспрямованої антиукраїнської політики польської адміністрації в Галичині. Про це свідчить і той факт, що для польських шкіл був прикріплений крайовий інспектор при крайовій шкільній раді у Львові та інспектор у кожному повітовому місті, а для українських шкіл – лише один крайовий інспектор, який навіть при найбільшому бажанні не мав можливості припільнувати всі школи. Повітових інспекторів для українських шкіл призначено не було, а відповідні обов'язки покладалися на польських інспекторів.

Польська адміністрація до освіти селянських дітей ставилася неоднозначно. Чи не найкращим виразником їхньої позиції був Ю. Шуйський – ректор Краківського університету, польський історик і поет, у 1867–1883 рр. посол до крайового сейму. На сьомій сесії, 30 червня 1880 р., він висловив думку, що для селянських дітей не потрібно 6–7-класових шкіл. “Освіта сільських дітей, – говорив Ю. Шуйський, – повинна бути обмежена тільки до чотирьох класів, де вони мали б навчатися, читати й писати, а більше їм і не вартувало знати...” У народних школах міського типу викладання велось польською мовою. Дітей українських селян і ремісників за розпорядженням крайової шкільної ради не приймали до міських шкіл, їм також заборонялося приватно готуватися до вступних іспитів²⁷. До того ж, іспити до вищих навчальних закладів потрібно було складати польською мовою. Було багато випадків, коли дітей просто не повідомляли про час здачі іспитів.

Офіційна статистика вступних іспитів у Тернополі показує:

Роки	Українці		Поляки	
	Кількість абітурієнтів	Взятих	Кількість абітурієнтів	Взятих
1902/03	70	22	45	44
1903/04	64	21	57	36
1904/05	53	21	57	44

Крім народних і середніх крайова рада впроваджувала також фахові школи: ремісничі, торговельні та ін. (усього їх нараховувалося 150). Викладання велося польською мовою, тож більшість українців не мала доступу до навчання.

Шкільні знання надавали також приватні народні школи. Ініціатива заснування шкіл з розгалуженою мережею, як правило, належала приватним особам, церковним дячам та громадам²⁸. Так, на кошти громад за 1875–1883 рр. в Галичині утримувалося 16 шкіл²⁹.

У важких умовах соціального і національного гноблення провідними діячами національного громадсько-культурного руху стали представники української інтелігенції, які розгорнули боротьбу за утвердження демократичних начал національної культури і піднесення освітнього рівня широких верств народу. Саме в цей час виникає Руське педагогічне товариство, яке 1912 р. було перейменовано на “Українське товариство педагогічне”³⁰. Намісництвом у Львові 6 серпня 1881 р. було затверджено його перший статут³¹. А 29 жовтня 1881 р. у Львові відбулося перше засідання “Українського товариства педагогічного”, завдання якого полягало в організації приватних українських шкіл і гімназій, курсів з ліквідації неписьменності, сприянні розповсюдженню шкільних підручників і літератури серед населення. У 1898 р. товариство приступило до створення приватного шкільництва і заснувало першу школу для дівчат ім. Т. Шевченка у Львові³². На противагу полонізації народних шкіл у селах і містах, “Українське товариство педагогічне” відкриває першу жіночу учительську семінарію. З ініціативи членів цього товариства почали утворюватися народні і середні школи в Рогатині, Яворові, Чорткові, Долині, Коломиї, Станиславові.

Ініціаторами створення “Рідної школи” були: В. Барвінський, А. Вахнянин, О. Партацький, В. Бачинський, Р. Заклинський та О. Огоновський. В становленні “Рідної школи” брали участь також вчителі, представники духовенства, селяни. Прогресивні діячі боролися за демократичне спрямування діяльності товариства. Так, у відозвах до народу В. Барвінський закликав обороняти “наші найбільші скарби – нашу мову, історію, народний рух на полі шкільництва...” Станом на 1906 р. “Рідна школа” мала 33 філії в Тернополі, Дрогобичі, Станиславові, Стрию, Косові, Бережанах, Бучачі, Теребовлі, Золочеві, Сокалі, Збаражі та ін.

“Руське педагогічне товариство” намагалося подолати перешкоди у розвитку народної школи, сприяти розповсюдженню освіти. Воно почало видавати книжечки для українських дітей і налагодило видавництво шкільних підручників для 3–4 класів народної школи³³. Аби мати кожного року докладну характеристику про стан шкільництва в Галичині, товариство звернулося до греко-католицьких консисторій, щоби ті надали в шематизмах своїх єпархій звіт про становище шкіл. Крім того, товариство зверталося до вчителів-поляків з вимогою спрямовувати українських дітей до церкви замість костелу, молитися з дітьми в школі по-українськи.

Аби здобувати рівноправність для української мови як урядової у школі, “Руське педагогічне товариство” домагалося, щоб реферати, дискусії та протоколи на “окружних учительських конференціях” звучали і укладалися тільки по-українськи.

Наприкінці XIX ст. українське вчительство активізувалося у боротьбі за рідну школу. У Львові впродовж 20–21 листопада 1896 р. тривав з’їзд вчителів, який розглядав питання покращення народної освіти. У виступах делегати наполягали на збільшенні кількості гімназій і учительських семінарій та забезпеченні новими підручниками для здобуття ґрунтовних знань майбутніми вчителями. Як писав Михайло Грушевський, “щороку галицькі українці зводять і в парламенті і в галицькій соймі велику боротьбу за те, щоб українських шкіл народних і вищих було більше, а окрім того закладають із складних грошей школи приватні, приготувельні курси для дітей, що закінчують школи сільські і хочуть іти до гімназій”³⁴. “Руське педагогічне товариство” мало надзвичайно великі заслуги в царині шкільництва, зокрема утримувало у Львові 3 народні школи, видавало часописи “Учитель” та “Дзвінок” для дітей, а найбільше займалося справами виховання молоді³⁵.

До зростання національної свідомості українського населення найбільше спричинилося товариство “Просвіта”, яке стало масовою українською організацією в Галичині. У 1900 р. вона нараховувала 13 400 читачів. У селах та містах краю активно діяли 924 читальні, які стали головними осередками національно-культурного і громадського життя краю³⁶. “Просвіта” вела активну видавничу діяльність, поширюючи серед населення тисячі книг історичного, худож-

нього, природничого і господарського змісту. Багато зусиль вона докладала до розвитку українського шкільництва, добиваючись заснування нових українських шкіл, друкування підручників для населення Галичини.

Таким чином, крайова управа в Галичині була віддана в руки місцевої польської шляхти. У сеймі через куріальну систему виборів польським послам була забезпечена значна перевага і в школі, і в університеті. Незважаючи на те, що польській мові в різних за рангом навчальних закладах було забезпечено пануюче становище, українці зуміли в довготривалій боротьбі відстояти свої інтереси як у сфері культури, так і економіки. Цьому сприяли виступи галицьких послів на сеймовому рівні, створення нових організацій і товариств, які реалізовували такі завдання, як: запровадження української мови в школах, громадських місцях та в урядових установах, заснування українських шкіл. Тож перед Першою світовою війною українська спільнота мала 6 державних гімназій, 15 приватних шкіл, а число українських народних шкіл досягло 3 000.

- ¹ Дорошенко Д. Нарис історії України / Д. Дорошенко. – 1996. – Т. 2. – С. 299.
- ² Крип'якевич І. Історія України / І. Крип'якевич. – 1990. – С. 286.
- ³ Гнатюк В. Національне відродження Австро-угорських українців / В. Гнатюк. – 1916. – С. 53.
- ⁴ Die ruthenischen Abgeordnet. Wiederlegung der Denkschrift des galizischen Landesausschusses vom 12 februar 1875 über den galazischen Landesshulrat. – Wien, 1875. – S. 7–11.
- ⁵ Кульчицький В. С. Галицьке намісництво та його антинародна діяльність (1849–1918 pp.) / В. Кульчицький // Вісник ЛДУ. Серія юридична. – Львів, 1975. – Вип. 14. – С. 36.
- ⁶ Stenograficzne sprawozdania sejmy Krajowego. – 1914. – S. 451.
- ⁷ Fischei A. Das Österreichische Sprachenrecht / Alfred Fischei. – 1901. – S. 158.
- ⁸ Batschynskyj W. Die ukrainische Schule im polnischen Joch, in "Ukrainasche Rundschau" / W. Batschynskyj. – 1908. – S. 529.
- ⁹ Байк Л. Стан народної освіти, школи і педагогічної думки на західноукраїнських землях в період панування Австро-Угорської монархії / Л. Байк – 1965. – С. 32–34.
- ¹⁰ Ficker A. Die Gumnasial-Enguete im Herbst / A. Ficker. – 1870. – S. 795.
- ¹¹ Ficker A. Veroggentlich vom k.k. Ministerium fur Culrus und Unterricht / A. Ficker. – 1871.
- ¹² Байк Л. За освіту трудящих / Л. Байк. – 1983. – С. 17.
- ¹³ Die ruthenischen Abgeordnet. Wiederlegung der Denkschrift. – S. 21.
- ¹⁴ Batschynskyj W. Die ukrainische Schule im polnischen Joch, in "Ukrainische Rundschau" / W. Batschynskyj. – 1908. – S. 529.
- ¹⁵ Сирник М. Українське професійне шкільництво в Галичині в 1867–1945 pp. Зустрічі № 1–2 / М. Сирник. – 1990. – С. 142.
- ¹⁶ Центральний державний історичний архів України, м. Львів (ЦДІАЛ України), ф. 146, оп. 51, спр. 41, арк. 1.
- ¹⁷ Байк Л. Стан народної освіти, школи і педагогічної думки на західноукраїнських землях в період панування Австро-Угорської монархії / Л. Байк. – 1965. – С. 27.
- ¹⁸ Ясінчук Л. 50 літ рідної школи / Л. Ясінчук. – 1931. – С. 8.
- ¹⁹ Діло. – 1896. – 8 січня.
- ²⁰ Там само. – 10 січня.
- ²¹ Österreichisches statistisches Handbuch. 1913. – Wien, 1914.
- ²² Франко І. Середні школи в Галичині в 1875–1883 pp. Т. 46, ч. 1 / Іван Франко. – С. 421.
- ²³ Ukrainska sahalna encyclopedia. – Lemberg ; Stanislau ; Kolomea. – S. 865.
- ²⁴ Der ukrainische Klub des Reichsrates, die Österreichische Meinung Österreichs. – Wien, 1912. – S. 12.
- ²⁵ Верига В. Там де Дністер круто в'ється. Історичний нарис виховно-освітньої політики в Галичині на прикладі учительської семінарії та гімназії в Заліщиках в 1899–1939 pp. / В. Верига. – 1971. – С. 24.
- ²⁶ Там само. – С. 25.
- ²⁷ Batschynskyj W. Die ukrainische Schule im polnischen Joch / W. Batschynskyj. – 1908. – S. 43.
- ²⁸ Malytzka K. Das ukrainische Privatschulwesen in 'Ukrainische Rundschau' / K. Malytzka. – Wien, 1909. – S. 115.
- ²⁹ Франко І. Середні школи в Галичині в 1875–1883 pp. Т. 46, ч. 1 / Іван Франко. – С. 428.
- ³⁰ ЦДІАЛ України, ф. 206, оп. 1 спр. 1, арк. 1.
- ³¹ Ясінчук Л. Рідна школа в ідеї і житті / Л. Ясінчук. – 1934. – С. 7.
- ³² Малицька К. В боротьбі за рідну школу / К. Малицька // Літературний науковий вісник. – № 12. – Львів, 1924. – С. 261.

- ³³ Ясінчук Л. 50 літ рідної школи (1881–1931 рр.) / Л. Ясінчук. – Львів, 1931. – С. 20.
³⁴ Грушевський М. Про українську мову і українську школу / М. Грушевський. – К., 1991. – С. 27.
³⁵ Левицький В. Як живеться українському народові в Австрії? / В. Левицький. – Відень, 1915. – С. 19.
³⁶ Кугутяк М. Галичина: сторінки історії / Микола Кугутяк. – Івано-Франківськ, 1993. – С. 85.

В статтє анализується розвитє начального и среднего образования в Восточной Галиции в 60-х гг. XIX – начале XX в. Автор раскрывает сложности этого процесса, в частности борьбу украинцев с поляками за создание украиноязычных школ и внедрение украинского языка в уже существующих. Этому способствовали выступления украинских послов в Галицком сейме, создание новых организаций и обществ, которые реализовывали эти задачи.

Ключевые слова: Галиция, Краевый школьный совет, Австро-Венгрия, система образования, украинизация, польско-украинские отношения.

The article analyzes the development of primary and secondary education in Eastern Galicia in the 60's XIX – early XX century. The author reveals the complexity of this process, in particular the fight against the Poles by Ukrainian Ukrainian-establishment of schools and the introduction of the Ukrainian language in existing ones. Contributing performances Galician Sejm at the level of ambassadors, the creation of new organizations and companies that have implemented these tasks.

Keywords: Galicia, Krayeva School Board, Austria-Hungary, the education system, ukrainization, Polish-Ukrainian relations.

УДК 94 (477.86): 373.5

Ірина САВІЦЬКА

УКРАЇНСЬКІ ГІМНАЗІЇ СТАНИСЛАВОВА У МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД (1921–1939 рр.)

У статті проаналізовано діяльність гімназій Станиславова з українською мовою навчання в міжвоєнний період (1921–1939 рр.). На основі періоджерел, зокрема архівних матеріалів, і здобутків української історіографії розкрито особливості навчально-виховного процесу в Українській державній гімназії, станиславівській Приватній дівочій гімназії Українського педагогічного товариства та Приватній жіночій гімназії сестер Василянок. Розглянуто нормативно-правову базу Другої Речі Посполитої, що регламентувала функціонування середніх навчальних закладів у Галичині.

Ключові слова: Станиславів, українські гімназії, освіта, навчально-виховний процес, Кураторія Львівського шкільного округу.

Освіта залишається важливим чинником суспільного прогресу, оскільки вона відповідає за нагромадження духовних і матеріальних цінностей людством. Без розбудови національної школи неможливий подальший розвиток і збереження української державності. Тому, з одного боку, для розвитку національної освіти потрібно черпати історичний досвід минулих поколінь, опиратися на освітні традиції, а з іншого, розвиток середньої освіти повинен відповідати сучасним вимогам життя і йти в ногу з часом. Особливої уваги з боку держави потребує система гімназійної освіти, яка зорієнтована на спеціалізовану поглиблену підготовку молоді. Метою статті є спроба розкрити особливості навчання в класичних та гуманістичних українських гімназіях Станиславова в міжвоєнний період. Досягнення мети передбачає вирішення таких завдань: дослідити вплив законотворчої діяльності польського керівництва на функціонування середніх освітніх закладів Галичини; проаналізувати особливості навчально-виховного процесу в українських гімназіях міста; охарактеризувати склад педагогічного колективу та учнівства; показати напрями шкільної діяльності гуртків і секцій.

При дослідженні організації гімназійної освіти в умовах централізації шкільництва зроблено спробу аналізу нормативно-правових актів, що діяли в міжвоєнний період у Галичині, зокрема в Станиславові. Цінними в цьому аспекті були “Закон від 31 липня 1924 р., що змінював деякі положення щодо організації шкільництва”¹ та “Закон про устрій шкільництва